

Design van het Derde Rijk

Duitse literatuur

Boeken - 30 januari 2020 - Auteur: Jerker Spits

In 1947 publiceerde de schrijver Victor Klemperer zijn boek 'LTI: Lingua Tertii Imperii'. De joodse filoloog schreef tijdens de Tweede Wereldoorlog in het geheim over de taal van het Derde Rijk, nadat hem vanwege zijn joodse afkomst zijn leerstoel aan de universiteit was ontnomen.

Klemperer ontleedt in zijn boek het taalgebruik van de nazi's. Hij laat zien hoe het misdadige regime de taal gebruikt om de bevolking te misleiden en voor haar moordplannen te winnen. Typische naziwoorden zijn *instinktiv*, *fanatisch*, *blind* (als in: blinde gehoorzaamheid) en woorden die zijn verbonden met de rassenideologie, zoals *arisieren* en *artfremd*. Het boek maakt je ervan bewust hoe de ideologie van de nazi's de Duitse taal beïnvloedde. Klemperer spreekt zelf over *Schleierwörter*: woorden die brute misdaden versluieren.

Jerker Spits, Britta Böhler en Ewout van der Knaap hebben alledrie een passie voor Duitstalige literatuur. Afwisselend verzorgen zij de maandelijkse column Duitse literatuur.

Net als Klemperer zijn veel Duitsers tot op de dag van vandaag gevoelig voor woorden die herinneren aan het taalgebruik van de nazi's - en voor de juiste bewoordingen die nodig zijn om aan de periode tussen 1933 en 1945 te herinneren. Dat bleek ook vorig jaar, toen in Duitsland met ongeloof en scepsis werd gereageerd op een tentoonstelling in Nederland: 'Design van het Derde Rijk' in het Design Museum in Den Bosch.

Timo de Rijk, directeur van het museum, vertelde dat het Design Museum voor de tentoonstelling heeft samengewerkt met een aantal Duitse musea, waaronder het Deutsches Historisches Museum in Berlijn. Die musea willen nadrukkelijk niet als samenwerkingspartner worden genoemd. Het onderwerp - design, dat associaties met vernieuwend, creatief, hip oproept - en het nationaalsocialisme ligt te gevoelig.

Victor Klemperers 'LTI - Over taal in het Derde Rijk' is in januari 2020 in een Nederlandse vertaling verschenen bij [Atlas Contact](#)

De tentoonstelling Design van het Derde Rijk is t/m 1 maart te zien in het [Design Museum Den Bosch](#).

Zie ook op Duitslandweb: [Den Bosch toont nazidesign uit Duitse depots](#)

Toen het Design Museum per ongeluk een keer het Deutsches Historisches Museum als samenwerkingspartner noemde, kwam er meteen een telefoontje: dit was beslist niet de bedoeling! Wel volgen Duitse musea, zoals de Kunsthalle in Düsseldorf, de tentoonstelling en reacties van het publiek in Nederland met veel belangstelling. Ze willen hiervan leren.

Naar mijn inschatting zou een Duits museum een tentoonstelling, zoals die nu in Den Bosch is te zien, niet zo snel aandurven. Ze is zeker vernieuwend. Het is het eerste grotere overzicht van ontwerp in de tijd van het nationaalsocialisme. Maar de tentoonstelling liet bij mij toch ook wat gemengde gevoelens achter. Natuurlijk heeft het museum veel moeite gedaan om met groepen van nabestaanden van slachtoffers te spreken, en heeft de tentoonstelling aandacht voor de misdaden van de nazi's. Maar het lijkt, zeker als je de wijze kent waarop Duitse musea werk maken van de omgang met het naziverleden, soms ook wat snel te gaan.

Aan het begin van de tentoonstelling is een korte film over het nationaalsocialisme te zien, bedoeld om de bezoeker de noodzakelijke achtergrond mee te geven. De [Süddeutsche Zeitung](#) schreef daarover: "de film staat bij geen enkel thema langer dan een paar seconden stil, en stuit daarbij op dezelfde contextuele en conceptuele grenzen als de tentoonstelling een verdieping lager".

Interessant zijn ook de reacties van bezoekers. Een middelbare scholier liet weten dat hij vragen voor zijn werkstuk over het nationaalsocialisme - bijvoorbeeld: waarom heet het 'Derde Rijk' het 'Derde Rijk' - niet beantwoord vond. Bij binnenkomst zie je op A4-tjes de indrukken van andere bezoekers. Toen ik binnenkwam, stond daar *'evil is in the eye of the beholder'*. In een Duits museum heb je dan de poppen aan het dansen. Ook hoeft er in Duitsland maar één 'steunbetuiging' uit een fout gezelschap te komen - een selfie van neonazi's voor je Volkswagen Kever - en je bent je goede reputatie als museum kwijt.

De vraag die mij bij het bezoek aan de tentoonstelling bezighield was: wat zou Victor Klemperer van de tentoonstelling in Den Bosch hebben gevonden? Hoe zou hij de verbinding van dat hippe woord 'design' met het 'Derde Rijk' hebben gevonden? 'Het Derde Rijk' is een begrip van de nazi's zelf. Zij plaatsten hun

heerschappij in de traditie het Middeleeuwse Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie en het Duitse Keizerrijk. Dat dit begrip door de nazi's zelf is gemunt, is de reden waarom het in Duitsland vaak tussen aanhalingstekens staat. Vermoedelijk was Victor Klemperer geschokt geweest, maar we kunnen het hem niet vragen.

Voor mij was de tentoonstelling een leerzame ervaring, al was het maar om stil te staan bij verschillen tussen Duitsland en Nederland bij een historisch gevoelig onderwerp. Victor Klemperer keek over mijn schouder mee.

Dit is een artikel gedownload via [duitslandinstituut.nl](https://www.duitslandinstituut.nl).

Artikel: <https://www.duitslandinstituut.nl/artikel/35373/design-van-het-derde-rijk>